

๑. วัตถุประสงค์สหสัมพันธ์ปัญหา ๒๑

พระราชชาติธรรมาภิบาลว่า "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน พระตถาคตแม่ทรงภาสิตพระพุทธรูปจนเห็นว่า 'ความสามัคคีด้วยกาย ความสามัคคีด้วยวาจา ความสามัคคีด้วยใจ เป็นของดีละอย่าง ๆ ความสามัคคีในที่ทั้งปวง เป็นของดีกระทำให้สำเร็จได้' ดังนี้. และพระตถาคตเจ้าเสด็จนั่งในท่ามกลางบริษัทสี่ ทรงแสดงอวयวະที่จะพึงช้อนในผ้าตั้งลงแล้วในฝักแก้วพรหมณีสื่อ เสละ ต่อหน้าแห่งเทพตามนุษย์ทั้งหลาย. ถ้าว่าพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแล้วว่า 'ความสามัคคีด้วยกายเป็นของดี' ดังนี้, ถ้าอย่างนั้น คำที่ว่า 'พระองค์แสดงอวयวະที่จะพึงช้อนในผ้าตั้งลงแล้วในฝักแก้วพรหมณีสื่อเป็นผิด. ถ้าว่าพระตถาคตทรงแสดงอวयวະที่จะพึงช้อนในผ้าตั้งลงแล้วในฝักแก้วพรหมณีสื่อ, ถ้าอย่างนั้น คำที่ว่า 'ความสามัคคีด้วยกายเป็นของดี' ดังนี้ แม้นั้นก็ผิด. ปัญหาแม้นี้สองเงื่อนไข มาถึงพระผู้เป็นเจ้าแล้ว พระผู้เป็นเจ้าพึงขยายให้แจ้งชัดเกิด."

พระเถระเจ้าทูลว่า "ขอถวายพระพร พระผู้มีพระภาคเจ้าแม่ตรัสพระพุทธรูปจนเห็นว่า 'ความสามัคคีด้วยกายเป็นของดี' ดังนี้. และทรงแสดงอวयวະที่จะพึงช้อนในผ้าตั้งลงแล้วในฝักแก้วพรหมณีสื่อ."

ขอถวายพระพร ความสงสัยในพระตถาคตเกิดขึ้นแล้วแก่บุคคลใด พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงพระกายมีส่วนเปรียบด้วยอวयวະนั้น ด้วยฤทธิ์ เพื่อจะยังบุคคลนั้นให้รู้, บุคคลนั้นเท่านั้น ย่อมเห็นปาฏิหาริย์นั้น."

จ. "พระผู้เป็นเจ้านาคเสน ใครเล่าจักเชื่อปาฏิหาริย์นั้น บุคคลไปในบริษัท ย่อมเห็นอวयวະที่จะพึงช้อนนั้นแต่ผู้เดียว ด้วยปาฏิหาริย์ไรเล่า, คนทั้งหลายนอกนั้นมิในที่นั้นเทียว ไม่ได้เห็น. เชิญพระผู้เป็นเจ้าอ้างเหตุในข้อนั้น ยังข้าพเจ้าให้หมายรู้ด้วยเหตุเกิด."

ก. "ขอถวายพระพร บรมบพิตรเคยทอดพระเนตรบ้างแล้วหรือบุรุษมีพยาธิบางคน พักพร้อมด้วยญาติและมิตรมาแวดล้อมอยู่รอบข้าง?"

จ. "เคยเห็น พระผู้เป็นเจ้า."

ก. "ขอถวายพระพร บุรุษเสวยทุกข์ รู้สึกเจ็บโดยเวทนาใด บริษัทหรือญาติและมิตรเห็นเวทนานั้นบ้างหรือ?"

จ. "หาไม่ พระผู้เป็นเจ้า บุรุษนั้น ย่อมเสวยทุกข์ รู้สึกเจ็บปวดแต่ตนผู้เดียว."

ก. "ขอถวายพระพร ความสงสัยเกิดขึ้นแล้วแก่บุคคลใด พระตถาคตทรงแสดงพระกายมีส่วนเปรียบด้วยอวयวະ ที่จะพึงช้อนให้ลับในผ้า ด้วยฤทธิ์ของพระองค์ เพื่อยังบุคคลนั้นให้รู้แต่ผู้เดียว. บุคคลนั้นผู้เดียวเห็นปาฏิหาริย์นั้น ฉะนั้น ขอถวายพระพร."

อีกนัยหนึ่ง ภูตสิงบุรุษคนใดคนหนึ่ง, บริษัทนอกนั้น ย่อมเห็นความมาของภูตนั้นบ้างหรือ?"

ร. "หากมิได้ บุรุษที่กระสับกระส่ายอยู่เท่านั้น ย่อมเห็นความมาของภูตนั้น."

ถ. "ขอถวายพระพร บริษัทนอกนั้น ย่อมไม่เห็นความมาของภูตนั้น บุรุษที่กระสับกระส่ายอยู่เท่านั้น ย่อมเห็นความมาของภูตนั้นฉันใด, ความสงสัยในพระตถาคตเกิดขึ้นแล้วแก่บุคคลใด บุคคลนั้นผู้เดียว ย่อมเห็นปาฏิหาริย์แต่ผู้เดียว ฉันนั้น."

ร. "พระผู้เป็นเจ้า นาคเสน กิจที่บุคคลจะพึงกระทำโดยยาก พระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อทรงแสดงปาฏิหาริย์ที่ใคร ๆ จะพึงแสดงแม้แก่บุคคลผู้เดียวในท่ามกลางบริษัท ให้เห็นแต่ผู้เดียวไม่ได้นั้น ทรงกระทำได้แล้ว."

ถ. "ขอถวายพระพร พระผู้มีพระภาคเจ้าซึ่งจะได้ทรงแสดงอวัยวะที่จะพึงซ่อนแล้วนั้นหากมิได้ล ก็แต่ว่า พระองค์ทรงแสดงพระฉายด้วยฤทธิ์."

ร. "เสล พราหมณได้เห็นอวัยวะที่จะพึงซ่อนอันใดแล้ว จึงสันนิษฐานเข้าใจแน่ได้ เมื่อบุคคลได้เห็นพระฉาย ก็ได้ชื่อว่าเห็นอวัยวะที่จะพึงซ่อนนั้นทีเดียวนะ พระผู้เป็นเจ้า."

ถ. "ขอถวายพระพร พระตถาคตทรงกระทำแม้ซึ่งกรรมอันบุคคลกระทำได้โดยยาก เพื่อจะยังสัตว์ทั้งหลายที่ควรจะตรัสรู้ให้ตรัสรู้ ถ้าว่าพระตถาคตพึงกระทำกิจที่จะพึงกระทำให้เสื่อมไปเสีย, สัตว์ทั้งหลายที่ควรตรัสรู้ได้ จะไม่พึงตรัสรู้ พระตถาคตผู้ซึ่งอุบายอันบุคคลพึงประกอบเพื่อจะยังสัตว์ทั้งหลายที่ควรตรัสรู้ให้ตรัสรู้ เพราะเหตุใด, เพราะเหตุนี้ สัตว์ทั้งหลายที่ควรจะตรัสรู้ ย่อมตรัสรู้ได้ด้วยอุบายอันจะพึงประกอบใด ๆ พระตถาคตยังสัตว์ที่ควรตรัสรู้ทั้งหลายให้ตรัสรู้ด้วยอุบายที่จะพึงประกอบนั้น ๆ."

ขอถวายพระพร เหมือนหมอมผู้ฉลาด เมื่อจะเยียวรักษาคนไข้ครั้งไปดูคนไข้เห็นแจ้ง ประจักษ์แล้วก็วางยา โรคควรจะสำรอกออกเสีย ก็ให้สำรอกเสีย โรคควรถ่ายยา ก็ให้ถ่ายเสีย โรคควร จะชโลมยา ทายา ก็ให้ชโลมยา ทายาเสีย โดยที่ควรจะรมก็รมเสีย รักษาด้วยยานั้น ๆ เอาความหาย โรคเป็นประมาณ ฉันใด; สัตว์ทั้งหลายที่ควรตรัสรู้ จะตรัสรู้ได้ด้วยอุบายที่จะพึงประกอบใด ๆ พระตถาคตก็ให้ตรัสรู้ด้วยอุบายที่จะพึงประกอบนั้น ๆ ฉันนั้นนั่นเทียวแล ขอถวายพระพร.

อีกนัยหนึ่ง สตรีที่มีครรภ์หลงแล้วย่อมแสดงอวัยวะที่ควรซ่อนไม่ควรแสดงให้ใครเห็น แก่หมอ ผดุงครรภ์ ฉันใด, พระตถาคตทรงแสดงพระฉายที่ไม่ควรแสดงให้ใครเห็น ควรจะซ่อนไว้ ด้วยฤทธิ์เพื่อจะยังสัตว์ทั้งหลายที่ควรจะตรัสรู้ให้ตรัสรู้ ฉันนั้นนั่นเทียวแล. อาศัยยึดบุคคล โอกาสชื่อเป็นของไม่ควรแสดง ย่อมไม่มี. ถ้าว่าใคร ๆ พึงเห็นพระหฤทัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าแล้วจึงตรัสรู้ได้, พระผู้มีพระภาคเจ้าพึงทรงแสดงพระหฤทัยแก่บุคคลนั้น ด้วยอุบายที่จะพึงประกอบ. พระตถาคตเป็นผู้รู้อุบายที่จะพึงประกอบ และฉลาดในเทศนาพระตถาคตทรงทราบอัธยาศัยของพระเถรชื่อ

นันทะ นำพระนันทเถระนั้นไปสุพิภพของเทพดา แล้วทรงแสดงนางเทพกัญญา ด้วยทรงพระดำริว่า 'กุลบุตรนี้จักตรัสรู้ได้ด้วยอุบายเครื่องประกอบนี้' ดังนี้, กุลบุตรนั้นก็ตรัสรู้แล้วด้วยอุบายเครื่องประกอบนั้นไม่ใช่หรือ?

ขอถวายพระพร พระตถาคตดูหมิ่นติเตียนสุภานิमितโดยปริยายมิใช่อันเดียว เกลียดสุภานิमित ทรงแสดงนางเทพอัปสรทั้งหลายมีสีเทาดังสีเท่านกพิลาบ เพราะความตรัสรู้ของท่านเป็นเหตุ, พระ นันทเถระตรัสรู้ด้วยอุบายนั้น ดังนี้แล, พระตถาคตเป็นผู้รู้อุบายเครื่องประกอบเป็นผู้ฉลาดในเทศนา ด้วยอุบายอย่างนี้บ้าง ขอถวายพระพร.

คำที่จะฟังกล่าวยังมีอีก พระตถาคต เมื่อพระเถระจุฬปิณฑกอัน พระเถระผู้พี่ชายชูดอกเสียดจากวิหาร เกิดทุกข์โหมหนัส พระองค์เสด็จเข้าไปใกล้แล้ว ประทานท่อนผ้าอันละเอียดให้แล้ว ด้วยหวังพระเหตุที่ว่า "กุลบุตรนี้จักตรัสรู้ด้วยท่อนผ้านี้" ดังนี้, กุลบุตรนั้นก็ถึงความเป็นผู้ชำนาญในพระชินศาสนา ด้วยเหตุนั้น. พระตถาคตเป็นผู้รู้อุบายเครื่องประกอบ เป็นผู้ฉลาดในเทศนาด้วยอุบายอย่างนี้บ้าง.

คำที่จะฟังกล่าวยังมีอีก พระตถาคต เมื่อพราหมณ์โมฆราชมาทูลถามปัญหาถึงสามครั้ง พระองค์มิได้ทรงพยากรณ์ด้วยความดำริว่า 'มานะของกุลบุตรนี้จักระงับไปด้วยอุบายอย่างนี้, ความตรัสรู้จักมีเพราะความที่มานะระงับไป' ดังนี้, มานะของกุลบุตรนั้นก็ระงับไปแล้ว ด้วยเหตุนั้น, เพราะความที่มานะระงับไป พราหมณ์นั้นถึงแล้วซึ่งความเป็นผู้ชำนาญในอภิญา หกประการ. พระตถาคตเป็นผู้รู้อุบายเครื่องประกอบ เป็นผู้ฉลาดในเทศนาด้วยอุบายอย่างนี้บ้าง ดังนี้."

ร. "ดีละ พระผู้เป็นเจ้าของนาคเสน ปัญหาพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าแก้วไขด้วยดีแล้วด้วยเหตุทั้งหลายมาก หลายประการ, ชฎาพระผู้เป็นเจ้าของเจ้ากระทำไม่ให้เป็นชฎาแล้ว, มีดกระทำให้เป็นแสงสว่างแล้ว, ขอดทำลายแล้วปรปวาททั้งหลายพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าหักรานเสียแล้ว, จักขุพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าได้ให้เกิดขึ้นแล้วแก่ชินบุตรทั้งหลาย, เติรถีย์ทั้งหลาย มากะทบพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าผู้ประเสริฐกว่าเจ้าคณะผู้ประเสริฐแล้ว หาปฏิภาณมิได้."